

PROVET I ORTODOX RELIGION 19.9.2016 BESKRIVNING AV GODA SVAR

Examensämnets censormöte har godkänt följande beskrivningar av goda svar.

Provet i ortodox religion är till sin karaktär ett mognadsprov med syfte att mäta examinandens allmänbildning i religion och åskådning mot bakgrund av målen och innehållen i gymnasieämnet ortodox religion. I provet bedöms examinandens kännedom om innehållet i lärokursen samt den korrekta och exakta användningen av begrepp som hänför sig till den ortodoxa kyrkan, kristendomen, andra religioner och världsåskådningar. Dessutom bedöms förmågan att kritiskt granska information om dessa, till exempel genom att analysera bilder, statistik och textbaserat material. Ett gott svar är strukturerat och konsekvent till sitt innehåll.

Uppgift 1

Ett gott svar (3 p.) behandlar i stora drag korrekt sakerna under punkt a, b och c. Svaret berättar om festens namn och tidpunkt, d.v.s. Lazarus lördag som infaller i slutet av den sjätte fasteveckan, alltså under den sista fasteveckan före den Stora veckan. Det är frågan om Jesu underverk. Jesus uppväcker Lazarus som redan har varit död i tre dagar. Denna handling symboliserar Jesu uppståndelse från de döda och att han har övervunnit döden.

Ett utmärkt svar granskar även ikonens personer och nämner att Maria och Marta var Lazarus systrar. Maria smorde Jesu fötter. Gudstjänsterna på Lazarus lördag har som budskap att stärka tron på uppståndelsen. Det är endast Johannes evangelium som berättar om händelsen. I svaret berättas också att det skedde i Betania nära Jerusalem. Svaret förmår också lyfta fram kopplingen till välsignelsen av påskris i vigilian samma dag.

Uppgift 2

Examinanden ombeds bedöma det påstående som presenteras i uppgiften med utgångspunkt i Bibelns uppkomst och innehåll. Om examinandens på ett förtjänstfullt sätt granskar enbart en av delarna kan svaret ge högst tre poäng.

I ett gott svar (3 p.) beskriver examinandens Bibeln som en skriftsamling som innehåller flera olika böcker och litteraturarter. Examinanden nämner också några böcker eller litteraturarter. Utöver detta lyfter examinandens fram det att Bibelns böcker har författats över flera århundraden.

Ett utmärkt svar beskriver i större detalj Bibelns tillkomst, de olika litteraturarternas karaktärsdrag samt enskilda böckers innehåll, tidpunkten för deras uppkomst och/eller möjliga författare.

Svaret ska innehålla några av de följande sakerna och perspektiven:

- Berättelserna i Bibeln cirkulerade länge som en muntlig tradition innan de skrevs ned.
- Bibeln utgörs av Gamla och Nya testamentet.
- Gamla testamentet består av 39 böcker som skrevs ungefär under åren 750–160 f.Kr. Vissa fragment kan vara ännu äldre än detta.
- Gamla testamentets böcker indelas i de fem Moseböckerna, historieböckerna, profetböckerna samt dikt- och vishetsböckerna.
- Man kan även skissa upp en bild av innehållet i olika böcker, samt de litteraturarter som de innehåller via mindre helheter (urhistorierna, patriarkberättelserna och liknelserna).
- Gamla testamentets böcker skrevs till största del på hebreiska, men vissa stycken skrevs också på arameiska.
- Av tradition har man tänkt sig att Gamla testamentets böcker skrevs av forntida stormän som Moses, David och Salomon. Den exegetiska forskningens perspektiv avviker från detta.
- Nya testamentet består av 27 böcker som ursprungligen skrevs på grekiska ungefär 50–150 e.Kr. Även i Nya testamentet finns det några arameiska stycken. Aposteln Paulus brev utgör de äldsta böckerna i Nya testamentet.
- Nya testamentets böcker kan delas in i evangelier, brev, historieböcker och Uppenbarelseboken.
- Av tradition har man ansett att Nya testamentets evangelier och Uppenbarelseboken skrevs av apostlarna. Den exegetiska forskningens resultat avviker från denna förståelse. Svaret kan granska bland annat de synoptiska evangeliernas uppkomsthistoria och de källor som författarna har använt (kännedom om andra evangelietexter, q-källan).
- Bibeln blev en enhetlig boksamling som en följd av kanoniseringen. De judiska lärda kanoniserade den hebreiska Bibeln, d.v.s. Gamla testamentets texter ungefär 100 e.Kr.
- Det nytestamentliga kanons gränser fastställdes slutgiltigt på 390-talet.
- De texter som lämnades utanför kanon kallas för apokryferna. Gamla testamentets apokryfer innehåller tidiga översättningar av Septuaginta och Vulgata. När det gäller Nya testamentets apokryfer kan till exempel Tomas evangelium, som inte hör till Bibelns kanon, nämnas.
- Bibelns kanon och kanons omfång (antalet böcker) uppfattas på olika sätt i olika kyrkosamfund. Dessutom är indelningen av böckerna olika i kristendomen och judendomen.

Påståendet kan utvärderas på olika sätt utifrån olika sätt att tolka bibeln. Om examinanden diskuterar påståendet utgående från begreppet bibliotek, är det inte fel.

Uppgift 3

Ett gott svar (3 p.) bör granska åtminstone tre av de följande:

- Dopets grund utgörs av Jesu dopbefallning, som även går under namnet missionsbefallning. "Gå därför ut och gör alla folk /.../" (Matt 28:19–20).
- Händelsen när Jesus döps i Jordan av Johannes Döparen kan ses som dopets förebild
- Inom den ortodoxa kyrkan är dopet ett av de sju heliga mysterierna, d.v.s. hemligheter. Man ansluter sig till kyrkan genom dopet. I dopet blir det barn eller den vuxen som döps medlem av kyrkan.
- Den ortodoxa kyrkan praktiserar barndop.

Ett utmärkt svar redogör mer ingående för dopets natur och dopakten. Dopet är evigt och det upprepas inte. Dopet betyder att man föds på nytt och att man uppnår gemenskap med Gud. Svaret beskriver närmare själva akten, dess synliga och osynliga sida samt det andliga ansvar som de faddrar som deltar i akten har. Det konstateras också att den ortodoxa kyrkan inte döper de som blir medlemmar av kyrkan på nytt. Istället smörjer man endast den person som tidigare har döpts in i ett kristet samfund. Ursprungligen var dopet inom judendomen ett sätt att rena sig från sina synder. Ett utmärkt svar berättar även om teofani-ikonen och teofanifesten som utgör en del av kyrkoåret.

Uppgift 4

Ett gott svar (3 p.) redogör för vad ordet ekumenik betyder och beskriver 2–3 av de följande sakerna:

- Den ekumeniska rörelsens uppkomst och de skäl som föranledde denna, d.v.s. kyrkornas oenighet. Svaret förmår datera rörelsens uppkomst till början av 1900-talet och nämna Kyrkornas världsråds uppkomst 1948 som den faktor som egentligen förenade kyrkorna.
- Svaret lyfter fram de teologiska lärosamtal som förs kyrkorna emellan som ett sätt att uppnå enhet. Målet är att få till stånd nattvardsgemenskap kyrkorna emellan, men det är ett mål i sig och inte ett medel i strävan efter enhet.
- Svaret nämner också de ortodoxa kyrkor som deltar i världsrådets arbete och diskuterar några av ekumenikens utmaningar.
- Svaret lyfter fram att det inte är frågan om en kyrka som strävar efter att styra över andra, utan om att fungera som ett samarbetsorgan kyrkorna emellan.

I ett utmärkt svar konstateras att de som deltar i verksamheten har en gemensam syn i många frågor, såsom i fråga om treenighetsläran. Den katolska kyrkan hör inte till Kyrkornas världsråd men deltar i egenskap av observatörsmedlem i dess verksamhet. Ett utmärkt svar beskriver närmare lärosamtalen mellan olika kyrkor och de saker som behandlas i dessa samtal. Svaret lyfter i synnerhet fram diskussionerna mellan den ortodoxa kyrkan och de orientaliska kyrkorna samt mellan Rysslands ortodoxa kyrka och Finlands lutherska kyrka. Dessutom redogör svaret för det ekumeniska patriarkatets roll vid tillkomsten av den ekumeniska rörelsen. Svaret granskar även Finlands ekumeniska råd och dess verksamhet, samt den senaste tidens förändringar i den ekumeniska verksamheten (Rysslands ortodoxa kyrka).

Uppgift 5

Ett gott svar (3 p.) ska granska åtminstone tre av de följande sakerna:

- Hur biskopsämbete har utvecklats som en del av att kyrkan har brett ut sig och kristendomen har spridit sig.
- Utgångspunkten är pingsten, då apostlarna mottog den helige Anden, d.v.s. välsignades till uppdraget att sprida Kristi budskap.
- Apostlarna utsåg efterträdare åt sig genom att välsigna dessa genom att lägga handen på deras huvuden, d.v.s. uppdraget är apostoliskt.
- *Successio apostolica* är den kedja av vigning till biskopsämbetet som härstammar ända från apostlarna.
- Innan biskopsämbetet uppstod leddes församlingen av en presbyter, d.v.s. församlingens äldste, senare var det biskoparna som ledde församlingen.
- Till biskopens uppgifter hör, på samma sätt som var fallet med apostlarna, att undervisa, men också att övervaka lärans renhet. Biskopen viger prästerskapets medlemmar (präst eller diakon). Två biskopar viger biskopen. Biskopen viger även de platser som ska tas i bruk som platser för gudstjänst.

Ett utmärkt svar granskar biskopsämbetets yttre tecken och delaktighet i gudstjänsten samt nämner kyrkans tidiga biskopar, såsom aposteln Petrus som ses som Roms första biskop, eller Jakob (Jerusalems biskop och församlingens ledare). Svaret lyfter också fram biskopsämbetets olika titlar, såsom metropolit, ärkebiskop och patriark, samt granskar deras administrativa områden och uppgifter.

Uppgift 6

I enlighet med uppgiftsbestämningen ska examinanden i svaret anlägga ett jämförande perspektiv. Ett gott svar (3 p.) presenterar på ett preliminärt och jämförande sätt åtminstone tre perspektiv som sammanhänger med moskén och det hinduiska templet uttryckligen som heliga platser. Svaret nämner några av de följande sakerna:

- Både de hinduiska templen och moskéerna är avsedda att vara platser där människan kan närma sig det transcendentia.
- I hinduiska tempel är det typiskt med gudsbilder där man tror att gudomen är närvarande. Moskén är för sin del en mötesplats där muslimerna har möjlighet att be tillsammans. Under fredagens middagsbön predikas det också i moskén.
- Den rituella renheten är viktig i både moskéer och hinduiska tempel. Detta tar sig till exempel uttryck i att man rör sig utan skor i utrymmena. Inom islam innebär betoningen av rituell renhet också att man tvättar sig före varje bönestund – för detta ändamål finns det ställen att tvätta sig på i anslutning till moskéerna.
- Under bönestunderna ber man i moskén under ledning av en imam, dock så att utrymmena för män och kvinnor är åtskilda från varandra. Man ber i riktning mot muslimernas heligaste plats, helgedomen Kaba i Mecka. I det hinduiska templet utför man vanligtvis ensam den ritual som ger uttryck för religiös dyrkan, d.v.s. puja. Till denna ritual hör vanligtvis darshana som förmedlar guds välsignelse, d.v.s. ömsesidigt seende, eller eldritualen arati, samt prasada, d.v.s. en offergåva (t.ex. blommor, sötsaker, rökelse). I templen finns också ofta brahmanska präster som utför ceremonier av tillbedjan intill gudsbilderna.

- De hinduiska templet är ofta rikt utsmyckade och de innehåller många olika gudars statyer och bilder. I stora tempel finns det vanligen ett huvudaltare som är tillägnat den gud som framförallt tillbeds i templet, och utöver detta flera sidoaltaren. I moskéerna finns inga gudabilder eller bilder på människor och djur. Dekorationerna är vanligen ornament komponerade av växtmotiv och geometriska mönster.

I ett utmärkt svar är jämförelsen mångsidig och svaret uppmärksammar såväl gemensamma drag som skillnader. Svaret diskuterar hur helighet definieras och vad rummets helighet egentligen innebär: i vilken mening moskén och det hinduiska templet kan ses som heliga rum. I ett hinduiskt tempel hänger heligheten i synnerhet samman med gudsbilderna, där gud är närvarande. I moskéerna igen sammanhänger heligheten i synnerhet med bönestunderna och det att moskéerna har byggts i syfte att vara platser där man tjänar Gud. Svaret kan närmare granska även moskéernas och de hinduiska templens arkitektur och presentera de ritualer som utförs i dem, förutsatt att dessa på ett meningsfullt sätt kopplas ihop med en diskussion av rummets helighet. Templet och moskén kan uppfattas mera begränsat som en enskild byggnad eller mer omfattande som tempelområdet eller moskéområdet.

Uppgift 7

Ett gott svar (3 p.) granskar åtminstone tre av de följande punkterna:

- Utgångspunkten är Jesu dubbla kärleksbud: "Ålska din nästa såsom dig själv." (Matt 22:37–40). Den andra centrala etiska principen är den gyllene regeln, d.v.s. "Allt vad ni vill att människorna skall göra er, det skall ni också göra dem." (Matt 7:12), som ingår i Jesu bergspredikan.
- Nästankärleken och den ortodoxa människobilden utgör den ortodoxa etikens grund. Enligt denna är människan skapad till Guds avbild och i Guds likhet och hon fungerar som Guds arbetskamrat.
- Gud bestämde människan till kärlek och denna Guds kärlek bör hon också visa andra människor.
- Kyrkan lär att egendom och rikedom har skänkts människorna och folken för att bistå de hjälpbehövande.
- Enligt det ortodoxa etiska tänkandet känner människan i sitt innersta när hon handlar rätt eller när hon behöver handla på ett sådant sätt.

Ett utmärkt svar behandlar på ett mer ingående sätt de nämna sakerna, även genom att ta hjälp av Bibelns liknelser, såsom liknelsen om den barmhärtige samariten. Denna liknelse visar hur begreppet "nästan" bör förstås. Dessutom granskar svaret hur den ortodoxa kyrkan i praktiken förhåller sig till flyktingskapet antingen i Finland eller i andra länder.

Uppgift 8

Ett gott svar (3 p.) lyfter fram 4–5 av de följande punkterna:

- Tverkarelen finns nära Moskva och i svaret berättas att det fortfarande bor karelsktalande där, en befolkning som flyttade till området på 1600-talet i huvudsak från det område som i dag utgör norra Karelen.
- Svaret granskar de orsaker som har lett till denna situation:
 - Kriget mellan Sverige och Ryssland och den reformation som genomfördes under Sveriges kung Gustav Vasas regeringsperiod och som eftersträvade luthersk renlärighet.
 - Kriget mellan länderna tog slut i och med freden i Stolbova år 1617, som hade som följd att den ortodoxa befolkningen i Kexholms län blev underställda Sverige.
 - Områdets befolkning behöll sin religionsfrihet, men den svenska staten ansåg att de ortodoxa var farliga ur statens säkerhetsperspektiv och man ville i reformationens anda att de skulle bli lutheraner.
- I strävan att omvända människor använde man som medel högre skatter, obligatoriskt deltagande i lutherska gudstjänster eller det att nya ortodoxa präster inte anställdes i avlidna prästers ställe. För befolkningen trycktes den lutherska katekesen med kyrilliska bokstäver på både ryska och finska. De ortodoxa var tvungna att bidra till att betala den lutherska prästens lön. Det grundades också lutherska församlingar på de ortodoxa församlingarnas områden, såsom i Ilomants och Implax. Det blev förbjudet att hålla så kallade prasnik, tempelfester, och man lockade de ortodoxa prästerna att sprida lutherdomen.
- Den ortodoxa befolkningen godkände inte denna verksamhet. Snarare än att byta tro föredrog istället en del av befolkningen att fly från sina bosättningsområden till Tver.
- Ett utmärkt svar beskriver mer ingående kriget mellan Sverige och Ryssland, tvisterna mellan ortodoxa och lutheraner samt den reformation som genomfördes i Sverige. Svaret lyfter även fram att Ryssland tvingade en del av befolkningen att flytta till ett område där tsaren behövde människor. De lockades med skattelättnader och annat ekonomiskt stöd. Trots påtryckningarna upprätthöll de ortodoxa kyrkliga förbindelser till Novgorod. Svaret nämner även på ett mer precist sätt vilka orter det var som man flyttade ifrån (församlingarna i Taipale och Ilomants). Ett utmärkt svar granskar även situationen i Tverkarelen i dag.

Uppgift +9

Ett gott svar (5 p.) lyfter fram 5–6 av de följande punkterna:

- Svaret diskuterar mötenas bakgrund, d.v.s. det att utgångspunkten har varit människans strävan att med förnuftet försöka förklara trons svåra frågor. Detta ledde till att det uppstod olika tolkningar (irrläror) gällande kristendomens centrala frågor.
- Religionen var också en del av det romerska rikets administrativa politik, eftersom kejsaren Konstantin den store, i sin strävan att ena det romerska folket och på detta vis göra det lättare att styra det, år 313 gjorde kristendomen till en godkänd religion i hela riket. Redan i början av 300-talet hade olika tolkningar brett ut sig och orsakat politisk splittring. Kejsaren sammankallade mötena.
- Svaret bör granska det första (Nicaea 315) och det andra (Konstantinopel 381) kyrkomötet och deras betydelse ur den ortodoxa kyrkans perspektiv (trosbekännelsen).

- Kyrkomötenas, d.v.s. de ekumeniska synodernas tidsperiod var 325–787 e.Kr. och målsättningen var att bevara kyrkans enhet.
- De kallas för ekumeniska eftersom representanter för alla lokala kristna kyrkor deltog i dem under den period då kyrkan var odelad.
- Mötenas beslut är lärodefinitioner, d.v.s. dogmer, samt regler som berör kyrkans verksamhet, d.v.s. kanon. Svaret bör innehålla exempel på dessa.
- Ett gott svar lyfter fram att mötena skapade grunden för den ortodoxa kyrkans lära och praxis.

Ett utmärkt svar lyfter fram orten, tidpunkten och de mest centrala besluten (kristologi, jungfru Marias och ikonernas plats i den ortodoxa kyrkan) för vart och ett av kyrkomötena. Vid granskningen av besluten har examinandan insett att den första kyrkliga splittringen ägde rum på 400-talet. Alla godkände inte besluten som fattades vid mötet i Kalcedon (451), och i vilka det bestämdes att Kristus är både människa och Gud. Det ledde till uppkomsten av de monofysitiska, d.v.s. orientaliska, kyrkorna. Svaret bör nämna dessa. Enligt dessa kyrkor har Kristus enbart en gudomlig natur. Det räknas som en tilläggsmerit om svaret lyfter fram de lokala synoderna samt det panortodoxa möte som hölls våren 2016, och detta mötes beslut och betydelse.

Uppgift +10

Ett gott svar (4 p.) tolkar statistiken rätt och lyfter för var och en av de tre delarna fram några saker som är centrala ur uppgiftens perspektiv. I ett utmärkt svar är diskussionen av alla tre delarna mångsidig.

I fråga om punkt a) gäller det att examinandan kan läsa statistiken som berör de olika religionernas anhängarantal år 2010 och prognoserna vad gäller antalet anhängare år 2050. De centrala förändringar som förutspås är:

- Frånsett buddismen ökar alla stora religioners anhängarantal.
- Muslimerna är den befolkningsgrupp som ökar snabbast. Deras relativa andel av världens befolkning växer mest.
- När det gäller de som inte tillhör något religionssamfund så minskar deras relativa andel av världsbefolkningen, även om antalet som hör till denna grupp dock växer en del.
- Hinduernas, buddisternas och naturreligionernas samt de övriga religionernas relativa andel av världsbefolkningen minskar.
- Därtill kan nämnas att de kristna och judarnas relativa andel av världens befolkning förblir densamma.

I fråga om punkt b) ska examinandan i synnerhet förmå tolka de grafiska presentationerna av den statistik som anger nativitet och åldersstruktur för varje religionssamfund. Därtill ska examinandan i svaret utnyttja annan kunskap. Bland annat de följande bakgrundsfaktorerna inverkar på de förändringar som förutspås:

- Ökningen i religionernas anhängarantal förklaras särskilt av att jordens befolkning antas öka.
- Att islams anhängarantal ökar snabbt förklaras i sin tur av att muslimerna har de allra högsta födelsetalen.
- Därtill är muslimernas åldersstruktur också en förklaring till att understödet för islam ökar snabbt. Det finns flest människor ur de yngre åldersgrupperna inom islam.

- Det att antalet buddister minskar beror på att födelsetalen i denna grupp är de allra lägsta.
- När det gäller kristendomens anhängare varierar nativiteten stort i olika delar av världen. I Europa och Nordamerika är nativiteten klart lägre än i till exempel Afrika. Detta betyder att kristendomens geografiska tyngdpunkt förskjuts.
- Därtill inverkar till exempel det att människor konverterar från en religion till en annan på anhängarantalet.
- Även flyttningsrörelsen påverkar de lokala anhängarantalerna (t.ex. antalet muslimska flyktingar i Europa har ökat).
- En ökning eller minskning av antalet anhängare har delvis också sin förklaring i religionens natur. Islam och kristendomen är exempelvis uppenbara missionsreligioner, i motsats till den traditionella buddhismen eller judendomen.
- Globaliseringen hotar ursprungsbefolkningarnas kultur och därmed också naturreligionerna.

I fråga om punkt c) ska examinanden granska statistiken källkritiskt. Svaret ska nämna några av följande saker:

- Uppfattningen om medlemskap i ett religionssamfund skiljer sig åt i olika delar av världen, t.ex. i Japan kan en människa utföra flera olika religioners ritualer utan att nödvändigtvis uppfatta att hon tillhör någon religion.
- I olika länder och inom ramen för olika religioner kan man föra statistik över understödet för religioner enligt olika kriterier.
- Statistiken tar i olika utsträckning mångreligiositet i betraktande: till exempel i länder där mångreligiositet är vanligt kan religionernas totala anhängarantal ordentligt överskrida landets invånarantal.
- Det kan hända att personer som hör till rörelser som inte har registrerat sig blir bokförda som personer som inte är religiösa eller som inte tillhör ett religiöst samfund, trots att den tro som de representerar i praktiken skulle representera en världsreligion.
- Politiska och samhällsliga omständigheter kan förvränga statistiken. I vissa länder vågar människor inte ge uttryck för sin faktiska övertygelse, som kan vara antingen religiös eller icke-religiös.
- Granskningen av världsomfattande statistik kan ge en vilseledande bild av den regionala utvecklingen när det gäller religionernas anhängarantal. Detta är särskilt fallet vad gäller områden där nativiteten är låg. När man granskar situationen globalt sett så minskar till exempel antalet som inte tillhör något religionssamfund, men i Förenta Staterna och i Europa verkar denna andel fortsätta växa. Därtill flyttar sig kristendomens regionala tyngdpunkt allt tydligare till Afrika och Latinamerika trots att de kristnas andel av världens befolkning i stort sett förblir densamma.
- En svårighet med att förutspå anhängarantalerna är att ju längre fram i tiden prognoserna sträcker sig desto osäkrare är de, eftersom det inte är möjligt att beakta överraskande förändringar i dem.
- Att inte höra till något religionssamfund behöver inte innebära att man är utan religion (t.ex. nyandligheten) och att man tillhör ett religionssamfund inte att man är religiös.
- I synnerhet i västländerna påverkas individens religiösa identitet av bl.a. sekulariseringen, den ökade religionsfriheten, den naturvetenskapliga utvecklingen och att religionen uppfattas som en privatsak.